

MURAT BELGE • Tarihten Güncelliğe

Alan Yayıncılık, 1983 (2 baskı)

İletişim Yayınları 410 • Murat Belge Toplu Eserleri 1

ISBN-13: 978-975-470-611-6

© 1997 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-4. BASKI 1997-2011, İstanbul

5. BASKI 2017, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI ÇOCUK RESİMLERİ “Ağlayan
Çocuk” un 1997 versiyonları

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Sait Kızılırmak

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MURAT BELGE

Tarihten Güncelliğe

MURAT BELGE 1943'te doğdu. I.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1974'te üniversiteye döndü. 1981'de doçentken istifa etti. *Halkın Dostları*, *Birikim*, *Yeni Dergi*, *Yeni Gündem*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs* dergilerinde ve Cumhuriyet, Demokrat, Milliyet, Radikal, Taraf gazetelerinde yazdı. 1983'te İletişim Yayınları'nı kurdu. 1997'de profesör olan Murat Belge, Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi. Kitapları: *Tarihten Güncelliğe* (Alan, 1983; İletişim, 1997), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (Birikim, 1989), *Marksist Estetik* (BFS, 1989; Birikim, 1997), *The Blue Cruise* (Boyut, 1991), *Türkiye Dünyanın Neresinde?* (Birikim, 1992), *12 Yıl Sonra 12 Eylül* (Birikim, 1992), *İstanbul Gezi Rehberi* (Tarih Vakfı, 1993; İletişim, 2007), *Boğaziçi'nde Yahılar ve İnsanlar* (İletişim, 1997), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (YKY, 1994; İletişim, 1998), *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (İletişim, 2001), *Başka Kentler, Başka Denizler 1* (İletişim, 2002), *Yaklaşıkça Uzaklaşıyor mu?* (Birikim, 2003), *Osmanlı: Kurumlar ve Kültür* (Bilgi Üniversitesi, 2006), *Başka Kentler, Başka Denizler 2* (İletişim, 2007), *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni* (İletişim, 2008), *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İletişim, 2009), *Başka Kentler, Başka Denizler 3* (İletişim, 2011), *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye* (İletişim, 2011), *Edebiyatta Ermeniler* (İletişim, 2013). Belge, ayrıca William Faulkner, Charles Dickens, James Joyce ve John Berger'dan çeviriler yapmıştır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Üçüncü Baskıya Önsöz.....	13
KÜLTÜR ÜSTÜNE	15
Sosyalist “Deneme” Yazmak.....	19
Deneme.....	26
Değerler Çürüyüşünden Yeni Bir Geleceğe Doğru.....	32
Maraş’ın Dehşeti ve Türkiye’de Kültür.....	37
Demokratik Kimliğini Arayan Türkiye.....	41
Kültür.....	47
Türkiye’de Önümüzdeki Yıllarda, Yayıncılığa Önemli Görevler Düşüyor.....	51
Türkiye’de Eğitim.....	56
Eğitim ve ‘Yabancı Dil’.....	59
Yabancı Dil Öğretimi.....	62
Gene Eğitim.....	65
Yas, Yasa, Yasak.....	68
‘Giriş Sınavı’ Tasarısı Dolayısıyla.....	71
Tuba Ağacı.....	74
Üniversitenin ‘Gelişme Aşamaları’.....	77

Ortadoğu'nun Ortak Kültürü.....	80
Ha Yaz, Ha Yazma.....	88
Kültürümüzün Geleceği.....	91
Öznellik ve Nesnellik Üstüne.....	102
Kültür Alışverişinde Uzun Yol Sürücüsü.....	110
Geleceğin "Kolektif Aydın"ını Üretmek.....	114

ENTELEKTÜEL MEKÂNLAR..... 119

Artistik Bohemya'nın Yükseliş ve Çöküşü.....	121
Türk Bohemi.....	126
Papirüs.....	129
Tatil, Tatil Yerleri ve Bodrum.....	134
Mavi Yolculuğun En Keyifli Yanı Fiziksel Çalışmadır.....	143

ÇAĞDAŞ MİTLER..... 149

Mitoloji ve İdeoloji.....	153
Gündelik Mitler.....	158
"Siyah Samsun...".....	160
Dirayetli Devlet Adamları.....	163
Kapı Kavramı.....	165
Temiz Hava.....	168
"Temiz" ve "Sihhi" Ayrımı.....	171
Kırıtmak.....	174
Gecekondu ve Saray.....	178
Bir Poster.....	180
Güneş.....	185
Türk Basınının Bunalımı.....	190
Kâğıt Paralara Yazılan Yazılar.....	194
Doğulu Toplumlarda Cinselliğin İkilemi.....	198
Simyagerlikten Bankerliğe.....	203
Türk Lobisini de Devlet Kurar.....	207
Saray Soytarısı ve Dalkavuk.....	209
Sosyalizm ve Kapıcılar.....	213
"Büyük Maç".....	217
Gelenek Kavramını Düşünmek.....	221
Bu Oyunun Adı Ne?.....	223

Biz Bize Benzeriz.....	226
Feodal Bilgi Kavramı.....	232
Tedbir Almak.....	235
“Bayan Yanı”.....	238
Nasıl Yapmamalı?.....	241

TARİH VE ZAMAN.....245

Batı ile Doğu Arasında Türkiye.....	251
İktidarın Yaygınlığı.....	254
Osmanlı Çoğulculuğu.....	257
Doğu-Batı.....	259
Doğu-Batı İkileminde Sosyalizm.....	262
Geçmişle İlişkimiz.....	264
Artık Bir Geçmiş Edinmenin Zamanıdır.....	268
Mao.....	275
Althusser İçin.....	285

MÜZİK – ARABESK – FOTOROMAN.....295

Kent Müziği.....	301
Kantolar.....	305
“Kara Şimşek” Dizisi.....	313
Yarışma İstanbul.....	315
Konken Oynayan Kadınlar.....	318
“Kahır Mektubu” Üstüne Metin İncelemesi.....	321
Ağır Fotoroman Hamlemiz.....	330
“Ölürsem Kabrime Gelme”.....	334
Arabesk’in Öyküsü.....	342

GÜNDELİK HAYAT, MAGAZİN VE SÖYLEMLER.....361

Gündelik Hayat ve Magazin.....	369
Magazin.....	373
Popüler Kültür Eleştirisinin Güçlüğü.....	381
“Söylem”ler.....	384
Söylemler: Magazin Dili Üstüne.....	389
Artist Söylemi.....	392
Söylemler: Onu Sevmiştii.....	397

Spor Söylemi.....	401
Ekran Karşısında Konuşmanın Güçlüğü.....	405
Kötü TV Dizilerinin Akla Getirdiği Bir Estetik Boyut.....	407
Romanda Demokrasi.....	411
Kitap Tanıtma Kurumu.....	414
Ucuzdur, Vardır İlleti.....	419
Tipik Bir Yerli Film: Süreyya.....	424
Kişiselleşme Salgını.....	428
Bilim Kurgu Örneği: Savaş Yıldızı.....	432
“Sanat Nedir?” Sorusuna Yeni Bir Bakış.....	437
Gündelik Hayat ve Sanat.....	441
TV İdeolojisi: Beynin Her Bölümü İçin Program Yapılıyor; Seyircinin Seçme Yapma Olanağı Yok.....	445
Charlie’nin Melekleri.....	451
Bıyık Muhabbeti.....	455
Katılımda Başarı Bilinçliliği, Bilinçlilik İse	
Yaşama Müdahale Edebilme Yetisini Gerekli Kılar.....	463
Çingene de Üniforma Giydiririz İcabında.....	478

ÖNSÖZ

Bu kitapta ilk yer alan yazı, “Sosyalist Deneme Yazmak”, 1975’te yazılmıştı. Bundan kısa bir süre öncesine kadar “deneme” bütün yazı türleri içinde belki de en az ilgimi çekeniydi. Hele kendimi “denemeci” olarak hiç düşünmemiştim. Modası geçmiş bir tür gibi görünüyordu deneme. Fazlasıyla kişiseldi; bir adam oturuyor, hayat hakkında “kanı”larını yazıyordu. Bense bu çağda herhangi bir öznelliğe yer bırakmayan bilimsel bir söylemin geçerliliğine inanıyordum. Denemeciliğin bir çeşit “entelektüel teşhircilik” içerdiğinden de kuşku vardı.

Yetmiş sonrasında günlük hayatımızda her an tanık olduğumuz, içiçe yaşadığımız birçok şeyden bazılarının yazılı metinlerde hiç ele alınmadığı, bazılarının ise konuşmaya bile girmediği dikkatimi çekmeye başladı. Basit bir örnek: bazı devrimci arkadaşlar “tesbih”e merak sarmışlardı. Biraz düşününce bu modanın kaynağı anlaşılabilirdi. Ve tesbih, bir dizi ilişkiyi, koşullanmayı ve özlemi yansıtıyordu. Kaçınılmaz bir yapaylığı vardı. Ama bir olgu olarak hayatımıza girmişti ve üstüne hiçbir şey söylenmiyordu. Konuşmaya değmeyecek kadar önemsiz bir şeydi, görünüşe bakılırsa. Oysa bana böyle önemsiz gel-

miyordu. Bu merakın nereden çıktığını, ne gibi özenmelere cevap verdiğini araştırırsak, kendimizle ilgili bazı ilginç ipuçları da bulabilirdik.

Böyle bir olayı ele almak için alışık olduğumuz türler yetmiyordu. "Deneme"yi o zaman düşünmeye başladım. Hayatı sanki "tarihi" ve "gündelik" olmak üzere ikiye ayırmıştık ve birinciye alabildiğine önem verirken ikinciye hiç aldırımyorduk. Seksenlere yaklaşırken bu eğilim, sözünü ettiğim boyutları da aşarak ciddi bir eksiklik, boşluk haline geldi. Gündelik hayat teoride ihmal edilince, pratikte bir değişiklik yaratılmasına imkân kalmadı. Somut bugün, soyut bir yarın uğruna feda edildi.

Roland Barthes'ın *Mitolojiler*'de yazdığı denemeler, bir kişinin kanılarını bildirmesiyle sınırlı olmayan bir denemeciliğin mümkün olduğunu bana gösterdi. Bir yandan, en nesnel "inceleme"nin bile son kertede bir "kişi"nin malı olduğu şüphesiz doğrudur. Gene de, tutarlı bir "bakış yöntemi" bu çağda yazardan beklenen bir şey. Barthes, *Mitolojiler*'de parlak kişisel zekâsının yanı sıra "semiyoloji" yöntemini uygulayarak böyle bir bakışın örneğini vermişti.

Barthes'a bu borcumu belirtmek zorunda sayıyorum kendimi; öte yandan, bunun sözünü etmekle, onunkine eşdeğer bir şey yaptığımı ima eder duruma düşmekten de korkuyorum. Zaten, aradaki değer farkı bir yana, yaklaşımlar da oldukça değişik. Tarih içinde seyri yeterince açık bir toplumda yazan Barthes senkronik bir sergilemeye rahatça gidebiliyor. Burada ise insanlar geçmişten bugüne ne olduğunu, başlarına ne geldiğini pek anlamadan, kendi konumlarının bilincine varmaya vakit bulamadan itile kakıla geldikleri için benim açımdan birincil sorun tarih boyutuydu. Ayrıca, Barthes gibi kesinlikli bir yöntem uygulaması yapmak istemedim. Bazı gündelik kurumlar üstüne belirli yargılar verir gibi görünmekle birlikte, bunların aslında varsayımlardan, hipotezlerden ileri gitmediğini ve zaten gidemeyeceğini biliyorum. Varolan yayın organları arasında ayırım yapmaksızın, belirli bir "yazma

pratiği” içinde, kişiselliğimi bir “bakış” tutarlılığında eritmeye çalışarak yazdığım yazılar bunlar.

Denemecilik geleneğimizde üslup kaygısı düşünceден önce gelir. Özellikle Ataç ve Eyübođlu tek bir düşünceyi sanatsal bir retorikle sunma yöntemini benimsemişlerdi. Onların bu “belletriste” tutumuna karşılık ben bir gazetecilik profesyonelliğine erişmeyi hedefledim. Bu yüzden yazıdan yazıya tekrarlar olabiliyor, bir şeyi iletme kaygısı, güzel bir üslupla iletme kaygısının önüne geçiyor. Sözüünü ettiğim “yazma pratiği”nde öznesi olmayan bir söylem geliştirmeye çalıştım çünkü.

* * *

Dergilerde ve gazetelerde yayımlanmış yazıları bir araya getirip kitap yapmaktan hoşlanmadığım için şimdiye kadar yazdıklarımı yayımlandıkları yerde bırakmıştım. Bence bir kitap başından beri kitap olarak tasarlanıp yazılmalı. Bu yazılarla ilgili olarak bu ilkeyi bozuyorum, çünkü bunların kendileri değilse de içinde yazıldıkları genel perspektif bir bütünlük oluşturuyor. Aşağı yukarı yedi yıllık bir süre içinde yazılmış bu yazıları kronolojik bir sıra ile değil, konularına göre gruplayarak buraya aldım. Gerekli yerlerde yazıların yazılma koşullarını ve amaçlarını açıklamaya çalıştım. Özellikle gazetelerde yayımlanan yazılar bazan sayfaya sığmadığı için içinden parçalar atılır. Hatırladığım kadarı ile onları yeniden eklediğim oldu; bazılarında küçük değişiklikler de yaptım. Ama bunları elimden geldiğince sınırlı tuttum ve sonradan yapılan ekleri belirttim.

[Köşeli parantez içerisine alınan yerler metinlere yeni eklenen bölümlerdir.]

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

İlk Önsöz'de yazdığım gibi bu benim yayımlanmış ilk kitabım ve bir "yazılar derlemesi" biçiminde. Böyle olunca, bu kitapta vaktiyle yer almış, edebiyat ve sanatla ilgili yazıların çoğunu, yakınlarda Yapı Kredi Yayınları'nda çıkan *Edebiyat Üstüne Yazılar*'a aktardım. Bu arada, bu kitabın genel "ruh"una yakın, ama ondan sonra yayımlanmış bazı yazıları da bu baskıya ekledim.

İnsanın bazı kitaplarıyla ilişkisi "organik" bir mahiyet alabiliyor. Özellikle bu kitap, belirli tarihlerde belirli yayın organları için yazılmış tek tek bağımsız yazılardan oluştuğu için böyle eklemeler yapmak ya da sıra değiştirmek kolaylıkla mümkün. Kimi zaman da, bir yazıya yeni bir şey eklemek isteğini duyuyorum. İlk kitaplaştığı zaman böyle birtakım eklemeler yapmıştım; bu sefer kendimi epey tuttum ve "sonradan müdahale" dürtülerimi zaptırap altına aldım; gene de, köşeli parantezli birkaç cümle daha kitaba sızdı.

Yazılar yazılalı belki çok zaman geçmedi, ama bazılarında ele alınan nesnenin ortadan kalktığı, değinilen bazı durumların ciddi bir biçimde değiştiği görülüyor. Örneğin, bir zamanın "yeşil" ya da "siyah" bantlı Samsun sigarası diye bir şey kalmadı; şimdi

Marlboro'nun, Parliament'in "light"ı, uzun, kısıpı dolduruyor hayatımızın bu alanını. Gene de, böyle yazıları ayıklamadım, bir zamanlar olmuş bir şeyin "referansdır" diye.

Bunların büyük çoğunluğunun yazıldığı seksenli yıllarda dünya sivil, Türkiye askerî yoldan depolitizasyona uğramakta, alışılmış birçok "norm" yok olurken birçok yenilik de "norm" haline gelmekteydi. Altmışların ve yetmişlerin "toplumsal sorumluluk ve dayanışma" etiği buharlaştı; "Ben Çağı" başladı. Bencil ve oldukça sığ bir bireycileşme eğilimi dünyaya egemen oldu. Bu kitap, sanki bu sürecin birçok "enstantane"si, fotoğrafıyla yazıldı. O tarafı hâlâ hoşuma gidiyor.

Süreç, hâlâ devam ediyor.

Ama, onulmaz bir "iyimser" olarak (soyut düzeyde ve gelecek perspektifinde) "bundan da olumlu şeyler çıkabilir" diye düşünüyorum ya da düşünmeye çalışıyorum. Toplumda görenekleşmiş bazı değer yargılarını ("vatan için", "... armağan olsun" v.b.) farklı içeriklerle de olsa tartışmasız benimseyerek edinilmiş bir "fedakârlık" etiği de pek parlak bir şey değildir. Bireyselleşme yolunu tıkayan bir toplumsallaşma da çok sağlıklı değildir. Şimdi ki de "bireyselleşme" değil henüz; hamhalat bir "bireycileşme". Ama değişen koşullarda sanıyorum "dayanışma ahlâkı", kişisel bir seçmeden çok, nesnel bir ihtiyaç olarak, gereğini yeniden belli edecek. O zaman belki "kendim için"le "başkaları için" in dengesi daha iyi kurulur.

Bakalım, olursa, dördüncü baskıda ne eklemek gerekecek.

KÜLTÜR ÜSTÜNE

Bu kitapta yer alan denemelerin büyük çoğunluğu "kültür" genel başlığı altında toplanabilir. Ama bu bölüme, kavramla doğrudan doğruya ilgili olanlarını topladım; kültürün şu ya da bu somut görünümü üstüne yazıları da başka bölümlere ayırdım.

Buradaki yazıların bir kısmı 1976'dan 1980'e kadar *Milliyet* gazetesinin yıllık değerlendirmeleri için yazılmıştı. Hepsinin değişmeyen perspektifi, demokrasidir. Ancak "aşağıdan gelme" bir kültürün canlılığı olabileceği inancını bugün de koruyorum. Yirminci yüzyılın son yirmi yılı içine girmişken, "demokrat" olmayan bir kültürün geçerliliği düşünülemez. Böyle bir kültürün oluşması da ancak kültürel üretimin, dolayısıyla, bütün hayatın önündeki anti-demokratik engellerin kaldırılmasıyla mümkün olur. 1980'de gazeteden başka *Milliyet Sanat* dergisine verdiğim yazının sonunda, İttihat ve Terakki'nin "merkeziyetçi" politikasının yirminci yüzyıl başında kurtuluşun "gerçekçi" çaresi gibi görüldüğünü, ama yaşanan tarihin bu çareyi geçersiz kıldığını söylemiştim. Yüzyıl başındaki bu durumun yüzyıl sonunda değişmediği bence son derece açık. 1981'de gene aynı dergiye verdiğim kültür değerlendirmesinde yeni koşullarda üniversitenin kendi-

sinden beklenen kültürü artık verememesi ihtimalinden, bu durumda yayın düzeyinde bu eksiğin giderilmesi zorunluğundan söz etmiştim. Geçen kısa süre içinde sanırım teşhis doğrulandı, önerinin gerçekleşmesine ise daha çok var.

Bu bölümde gene doğrudan kültür sorunuyla, Türkiye'nin kültürel geçmişinden bazı özellikleri ve bunların gelecekte demokratik bir kültürün oluşmasında muhtemel katkıları konusunda ilgili birkaç yazı, günümüzün kitle kültürünün dolaşım mekanizmalarıyla ilgili bir yazı, bir de yayınlarla ilgili bir yazı var. Aydın, hakkında ne düşünürsek düşünelim, ya da aydınlarla ilgili belirlenmiş kategorilerin hangisine girerse girsin kültürel üretimin vazgeçilmez bir ögesi. Benim dünyaya bakışım sürekli kitlesel katılım, kitlesel üretim açısına dayalı olduğu için, burada da epey süredir içimde yaşattığım "ütopya"yı, aydınının kitleselleşmesi ve kitlenin aydınlaşmasıyla, geleceğin dünyasında "kafa/kol" emek biçimleri arasındaki ayrımı aşma özlemini dile getirdim.